

Chráněná krajinná oblast Brdy

Bohumil Fišer, Jaroslav Obermajer

Chráněná krajinná oblast Brdy je poslední zcela nově zřizovanou chráněnou krajinnou oblastí, celkově v České republice 26. v pořadí. Na rozdíl od většiny ostatních CHKO byl vznik vázán na zcela specifickou situaci, a to zrušení vojenského újezdu Brdy o rozloze 260 km². Příprava na zrušení vojenského újezdu probíhala několik let a provázela ji rozsáhlá diskuze mezi politiky, představiteli

krajů a obcí i občany. Názory na zrušení vojenského újezdu byly od svého počátku spjaty s otázkami ochrany přírody a krajiny. Dosud existují názory, že nejlepší ochrana přírody zde byla zajištěna vojenským režimem území, a pochybnosti, zda chráněná krajinná oblast je dostatečnou zárukou pro ochranu. Je tedy velkou výzvou pro AOPK ČR, aby na slova těchto pochybovačů nedošlo.

První podklady k vyhlášení CHKO Brdy začala AOPK ČR shromažďovat a systematicky zpracovávat v roce 2011. Začala tak vznikat představa o vymezení hranic oblasti a zahrnutí nejceněnějších částí přírody do návrhů prvních a druhých zón.

Naštěstí bylo na co navázat. V 90. letech minulého století bylo především díky schopné organizátorce Anně Bímové, jedné z významných postav ochrany přírody na Příbramsku, zorganizováno okresním úřadem v Příbrami (ve spolupráci mimo jiné také s tehdejšími středočeským střediskem AOPK ČR) několik seminářů zaměřených na přírodní hodnoty v Brdech a na možnosti jejich ochrany. Díky pochopení představitelů armády byl umožněn přístup do vojensky spravovaného území řadě přírodovědců, kteří zde prováděli průzkumy, jež byly následně využity i pro navržení ochranných opatření. Ta pak byla v úzké spolupráci mezi Armádou ČR a AOPK ČR také realizována. Nelze také opomenout zanícenou činnost skupiny přírodovědců soustředěných okolo příbramského muzea, bez jejichž terénní znalosti přírody Brd by CHKO těžko vznikala.

Při přípravě vymezení hranic bylo zřejmé, že co se týká Brd, nebylo možno omezit se jen na území vojenského újezdu. Byly tak prověřeny i dostupné údaje o dalších částech území, které na oblast vojenského újezdu navazují. O jejich cennosti svědčí několik historicky chráněných lokalit v oblasti Třemšínských Brd, zařazených dnes v kategoriích přírodní památka a přírodní rezervace, a několik přírodních parků v Plzeňském a Středočeském kraji. Do konečného návrhu vymezení nové CHKO, který byl tak jako vždy určitým kompromisem mezi mnoha zájmy, se podařilo prosadit, že k území rušeného vojenského újezdu bylo přičleněno ještě 85 km² Třemšínských Brd v jižní části.

Celkovou rozlohou 345 km² se tak CHKO Brdy řadí svou velikostí mezi středně velké CHKO, jako jsou např. Ižerské nebo Lužické hory.

Vojenský režim v území bývalého vojenského újezdu Brdy znamenal specifickou odlišnost i při výkonu státní správy. Protože újezdní úřad sdružoval všechny agendy, došlo s jeho zrušením a přechodem na civilní správu území

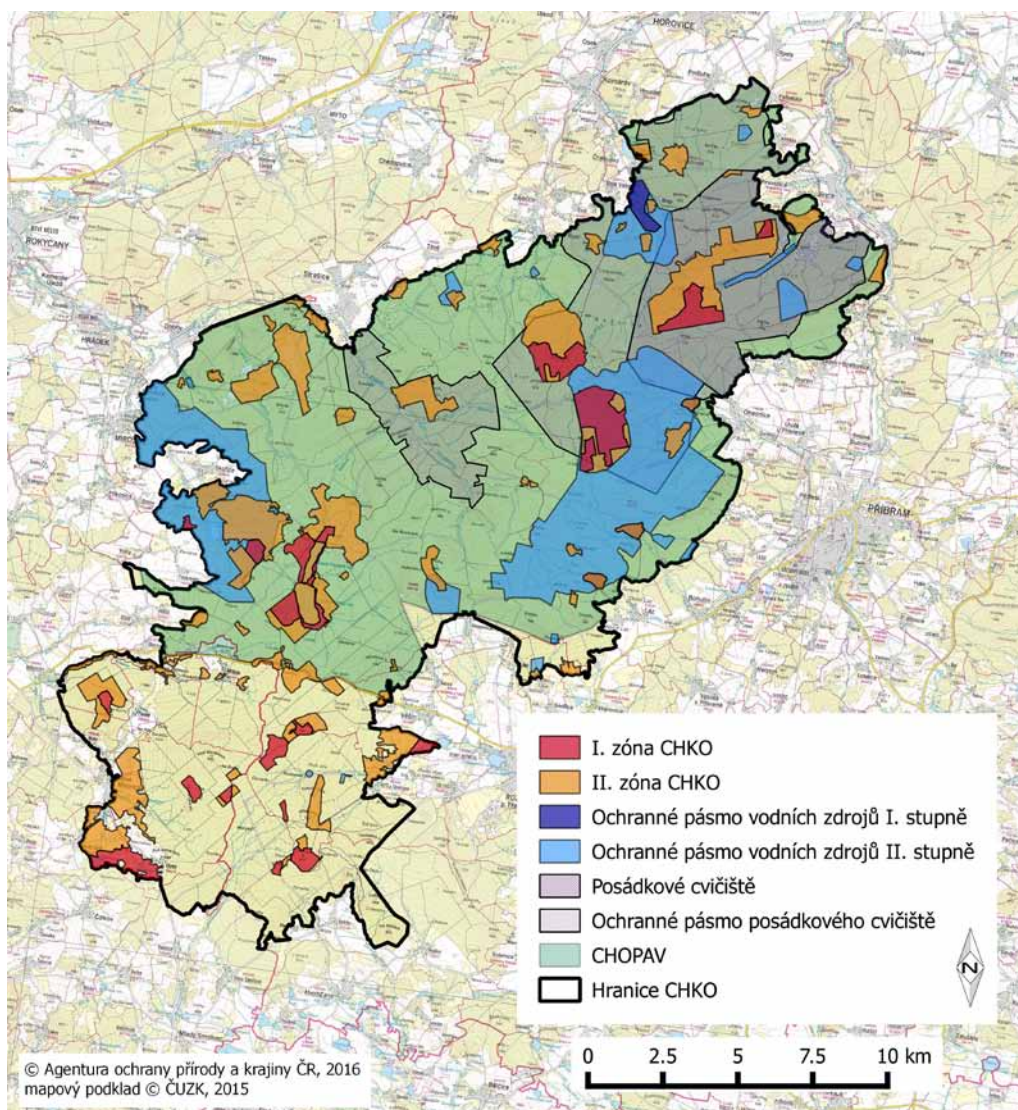
i k rozdělení jednotlivých agend na příslušné orgány výkonu státní správy – stavební agenda byla převedena na stavební úřady příslušných obcí, vodohospodářská agenda na vodoprávní orgány obcí s rozšířenou působností, ochrana přírody na Ministerstvo životního prostředí a jeho organizační složky atd. Pro místní je velmi těžké se zorientovat a přijmout, že Správa CHKO Brdy nenahrazuje újezdní úřad ve všech jeho kompetencích, ale pouze na úseku ochrany přírody.

CHKO Brdy se od většiny ostatních chráněných krajinných oblastí liší i z hlediska majetkové držby. Podle zákona o zrušení vojenského újezdu Brdy patří jeho území i majetek státu. Výjimku tvoří stavby a technická zařízení s příslušenstvím sloužící pro čerpání a dopravu vody a pozemní komunikace nezbytné

Chráněná krajinná oblast Brdy

byla vyhlášena nařízením vlády č. 292/2015 Sb., s účinností od 1. 1. 2016. Zonace oblasti je upravena vyhláškou č. 293/2015, o vymezení zón ochrany přírody CHKO Brdy. Plán péče o CHKO Brdy byl schválen Ministerstvem životního prostředí 18. 12. 2015.

nutné pro zabezpečení dopravní obslužnosti obcí, které k 1. 1. 2016 přešly do vlastnictví příslušných obcí a krajů. Příslušnost k hospodaření mají tak na více než 2/3 území CHKO Brdy státní podnik Vojenské lesy a statky ČR (VLS ČR) a Armáda ČR. V Třemšínských Brdech pak došlo v průběhu projednávání

Ochrana území CHKO Brdy bez staveb.

Koničkovské hřebeny.

Vrcholový tor na Koničku (zvětvávání kambrických slepenců).

Padrtský potok nad zámečkem Tři Trubky (lokalita hojného výskytu raka kamenáče).

záměru vyhlášení CHKO Brdy k vydání pozemků společnosti Lesy ČR církví, a tak se dalším zásadním partnerem v CHKO stala Lesní správa Arcibiskupství pražského, která lesnický hospodaří na majetku ve středočeské části CHKO a na majetku Metropolitní kapituly u sv. Víta v Praze, jenž se nachází v plzeňské části.

Ochrana krajinného rázu v CHKO Brdy

Celé území bývalého vojenského újezdu Brdy je téměř výhradně ve vlastnictví České republiky s velkým podílem lesních pozemků. Vzhledem k tomu, že právě Česká republika prostřednictvím svých organizačních složek iniciovala vznik CHKO Brdy a proklamovala zachování přírodních hodnot tohoto území, můžeme očekávat, že její postoj jako vlastníka dotčených pozemků bude vždy zohledňovat ochranu přírody a krajiny a brát ji jako prioritu.

Další nespornou výhodou je, že vedle režimu CHKO je na území uplatňován i režim chráněné oblasti přirozené akumulace vod (CHOPAV) a objektů důležitých pro obranu státu (ODOS), čímž se tyto režimy vhodně doplňují (viz příložená mapa). I. a II. zóna, které může Správa

CHKO významněji ovlivňovat, tvoří pouze 15 % území, to ale zahrnuje všechno atraktivní bezlesí i plochy potenciálně atraktivní z pohledu výstavby. Na druhé straně výstavbu ve III. zóně CHKO (85 % území), tvořenou téměř výhradně z lesních pozemků, omezuje ustanovení vodního zákona, podle něhož nesmí na území CHOPAV docházet ke zmenšování lesních pozemků. Bývalý vojenský újezd Brdy zůstává nadále zařazen mezi objekty důležité pro obranu státu a omezení vyplývající z vojenského využití mohou vést k uzavření přístupu do některých lokalit. To je i případ uzavření dopadových ploch, kdy pyrotechnická zátěž sice může komplikovat ochranný management, v důsledku však dojde ke zvýšení ochrany tohoto území. Důležitá je také přítomnost Armády ČR – režim posádkového cvičiště a jeho ochranné pásmo nepřipouští řadu činností, zejména jakoukoliv komerční či rekreační výstavbu. Jedná se o 40 % území bývalého vojenského újezdu Brdy, kde je již dnes v podstatě uplatňována stavební uzavěra. V neposlední řadě je třeba brát v úvahu i další omezující faktory. Jde zejména o ochranu vodních zdrojů v I. a II. ochranném pásmu, ve kterých platí režimy nedovolující provozovat řadu činností.

Ochrana geomorfologických jevů a paleontologických nalezišť

Ochrana geomorfologických jevů a paleontologických nalezišť je v současné chvíli zcela nedostatečná. Proto je nutné nejcennější území v nejbližší době navrhnout k ochraně formou maloplošných zvláště chráněných území, do kterých bude omezen vstup a vjezd. Jedině tak bude vytvořen předpoklad pro ochranu cenných společenstev suťových polí a paleontologických nalezišť.

Vodní režim území

Vodní režim významně ovlivňuje lesní a vodní ekosystémy v Brdech, zároveň má ale i velký význam pro hospodářské zájmy. Pro pitné účely je zde v několika nádržích akumulována voda a realizace dalších akumulací k zásobení vodou v době sucha, byť mimo vlastní území CHKO, se připravuje. V popředí zájmu je rovněž řešení povodňových situací na Klabavě, aktuální jsou i záměry na zadržení povodňových odtoků v nádrži, případně nejnověji v suchém poldru. Tato čistě technická řešení jsou jistě účinná, mají však své výrazné dopady na přírodu v podobě zásadních změn

Základní informace o území

Nejvyšší vrchol Brd je Tok (865 m), nejnižší místa se nacházejí v nejsevernějším a nejvýchodnějším místě CHKO (406 m). Území CHKO Brdy je převážně lesnaté (86 % rozlohy CHKO, z čehož VLS ČR vlastní 76 %, Arcibiskupství pražské 20 %, obecní lesy tvoří 1,8 %, soukromé 1,3 %, LČR vlastní necelé 1 %). Jedná se převážně o hospodářské lesy s malým podílem původních bučin a jedlobučin. Zemědělské a ostatní plochy zabírají 13,4 % (dopadové plochy Brda, Jordán, Tok, Padrťské rybníky, Kolvín, Bahna a bezlesí po zaniklých obcích Přední a Zadní Záběhlá, Padrť, Kolvín a Hrachoviště; hospodaří zde 46 subjektů, kde největší část připadá na Vojenské lesy a statky a Armádu ČR; z 1309 ha je pouze 35 ha orné půdy). Brdy jsou zároveň významnou pramennou oblastí a zdrojem pitné vody. Z CHKO Brdy

jsou odváděny vody převážně Litavkou a Klabavou. Vodní plochy zauímají 0,6 % (Padrťské rybníky, vodárenské nádrže – Láz, Pilská a Octárna neboli Obecnická). Nejcennější bezlesí a zbytky zachovalých lesních porostů jsou zařazeny do I. a II. zóny CHKO (15 % území) nebo chráněny formou přírodní památky nebo přírodní rezervace. Na území CHKO Brdy je 8 maloplošných zvláště chráněných území (v Třemšínských Brdech), kde jsou předmětem ochrany reliktní bučiny a jedlobučiny a suťová pole vzniklá mrazovým zvětráváním. Nejcenější vodní toky s výskytem raka kamenáče, vranky obecné a mihule potoční jsou evropsky významné lokality, obdobně pak lokality peridických tůň kuňky žlutobřiché. Vřesoviště dopadových ploch, podmáčené smrčiny i bezkolencové a pcháčové louky jsou také součástí soustavy Natura 2000.

být cestou, jak zkvalitnit přírodní prostředí a zároveň tím přispět k ochraně proti povodním a suchu. Obdobně to platí i pro meliorace vlastních lesních porostů.

Stav lesních porostů a jejich ohrožení

Stav porostů v oblasti bývalého újezdu se liší od stavu porostů v Třemšínské části, kde nalezneme proporcionálně větší zastoupení jiných porostů než pouze smrčín, které však i zde převažují. Rovněž věková struktura porostů je částečně poznamenána dřívějšími menšími kalamitami. Porosty VLS ČR jsou mírně nadnormativně zastoupeny 5.–9. věkovým stupněm. Staré porosty jsou zastoupeny málo, 3,5 % ve věkové třídě 15.–17. Současná skladba lesa je výrazně vzdálena od předpokládané skladby přirozené – smrk tvoří 76,5 % oproti přirozeným 13,6 %, naopak jedle jen 0,8 % oproti 32,9 % a buk 3,6 % oproti 31,6 %. Tato fakta spolu s klimatickými ohroženími nás mohou vést k oprávněnému očekávání reálného rizika významného poškození současné podoby lesa v Brdech. Spouštěcím mechanismem pro kalamitu může být extrémní výkyv jednoho jevu, který bude následně doprovázen jevy dalšími. Z hlediska stavu lesních ekosystémů tak pro Správu CHKO vzniká velké pole k iniciování změn v hospodaření.

přirozeného odtoku. Potenciál pro povodňovou ochranu lze ale hledat i jinde. Území hospodářských lesů je protkáno hustou sítí lesních cest, které mají zcela pochopitelně jako nutnou součást odvodňovací příkopy, jež jsou pravidelně udržovány a pročišťovány a zpravidla jsou v celé délce průtočné. V případě větších srážek slouží odvodňovací příkopy jako kanály chrlící vodu přímo do vodních

toků a odtok vody z území je velmi zrychlen. Je tedy na zvážení, zda podrobně neprozkoumat možnosti rozlivu vody z odvodňovacích příkopů do plochy lesních porostů, případně zda nepřehodnotit nutnost existence tak husté sítě cest s odvodněním. Právě budoucí převedení částí porostů, které jsou dnes hospodářsky využívány pro produkci dřeva, mezi porosty schopné zadržovat více vody, může

Panoramatický pohled na západ z vrcholového srubu na dopadové ploše Jordán.

Na co se bude ochrana přírody v Brdech soustředit

- Udržení zástavby v plochách současných sídel mimo volnou neosídlenou krajinu
- Zachování bezlesí na dopadových plochách po skončení vojenského využívání dělostřelectvem
- Zlepšování skladby lesních porostů, zvyšování rozsahu věkové diverzity porostů, zlepšování stanovištních podmínek v podmáčených smrčích pozitivními změnami dřívějších regulací odvodnění směrem ke zpomalování odtoku vody z lesních porostů
- Udržení a zlepšování stavu vodních toků a vodních ploch
- Opatření ke zvýšení potenciálu pro zadržování vody v lesních porostech, jak pro zpomalení odtoku při dlouhotrvajících deštích vyvolávajících povodně, tak pro udržení odtoku v době sucha
- Udržení a zlepšení stanovišť zvláště chráněných druhů rostlin a živočichů

Předmětem ochrany CHKO Brdy jsou:

- harmonicky utvářená, převážně lesní krajina se zachovalými ekologickými funkcemi, s typickým krajinným rázem s bezlesými enklávami a minimálním osídlením
- přírodní hodnoty, zejména bezkolenkové a pcháčové louky, vřesoviště, rašeliniště, prameniště, mokřady, společenstva skal, přirozená lesní společenstva a na ně vázané vzácné a zvláště chráněné druhy rostlin a živočichů
- paleontologická naleziště a geologické a geomorfologické lokality, zejména projevy mrazového zvětrávání, skalní výchozy, kamenná moře a sutě
- přírodní stanoviště a druhy, pro které byly vyhlášeny evropsky významné lokality na území chráněné krajinné oblasti

Management ploch dosud nebo dříve vojensky využívaného bezlesí

Zásadním problémem bude zajištění péče o plochy se sekundárně vyvinutými cennými společenstvy bezlesí. Jedná se o prostory, které byly v minulosti využívány armádou jako cvičiště a trvalé disturbance zde bránily vzniku lesa. Po ukončení činnosti nastupují v těchto lokalitách velmi rychle procesy sukcese zarůstáním dřevinami. Na některých plochách, kde se již delší dobu necvičí (například Bahna, Kolvín nebo Padrtě), můžeme pozorovat sukcesi v různém stupni. Mezi důležité disturbance patří narušování drnu pojezdy vozidel, terénní změny po dopadu munice a požáry. Proto péče v tomto případě znamená provádění stejných narušování, jaká vznikala činností armády. Civilní zajištění této péče, tak jak ji známe z jiných chráněných území, jistě bude komplikováno bezpečnostním omezením pro pohyb a činnost v plochách, kde se může nacházet nevybuchlá munice. Proto bude zásadní zkoordinovat postup armády, která provádí pyrotechnickou očistu, s kroky AOPK ČR tak, aby mohla být prováděna péče o území, které teprve bude vyčištěno, a mohly zde bezpečně proběhnout potřebné managementové zásahy. O tom, že taková možnost spolupráce existuje, jsme se mohli přesvědčit na 1. konferenci Naše příroda 2015 na téma péče o bývalé vojenské prostory, která se konala 1. prosince 2015 v Olomouci. K této problematice zde zazněly dva příspěvky shrnující zkušenosti ve Spolkové republice Německo. (Více se můžete dozvědět na: <http://www.konference-priroda.cz/abstrakta/#>.)

Jak toho chce AOPK ČR – Správa CHKO Brdy dosáhnout

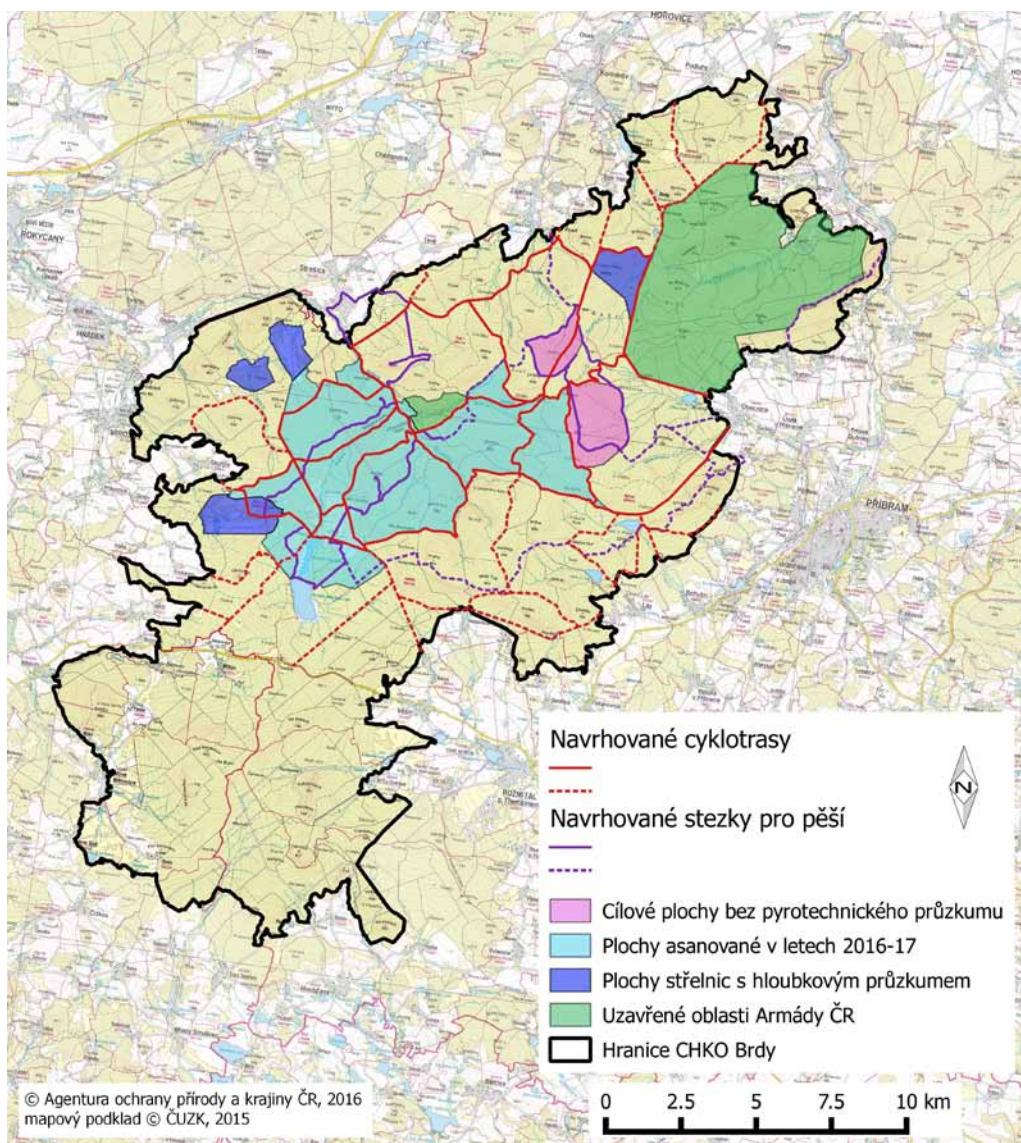
- Spoluprací s obcemi při ochraně krajiny v územním plánování.
- Spoluprací s Armádou ČR při výcviku orientovaném na narušování sukcese bezlesí.
- Úzkou spoluprací především s vlastníky a nájemci pozemků na údržbě ostatního bezlesí s využitím dotačních prostředků. U dopadových ploch je třeba průběžně odstraňovat nálety dřevin a zároveň najít způsob, jak min. jednou za 30 let provést

na celém území dopadových ploch výraznější disturbance, buď řízeným požárem nebo narušením půdního krytu, a to nejlépe postupně v menších plochách.

- Úzkou spoluprací s VLS, s.p. a s Lesní správou Arcibiskupství pražského při obnově lesních porostů s využíváním přirozené obnovy lesa a stanovištních podmínek. Pokud se podíváme na zonaci CHKO, pak 80 % lesů v bývalém vojenském újezdu Brdy je zařazeno do III. zóny, z čehož můžeme dovodit, že se jedná o lesy hospodářské. Při obnově porostů cca 20–30 % (dle typu porostu) bude tzv. melioračních a zpevňujících dřevin (MZD) – zjednodušeně listnáčů ze zákona. Podpora ze strany AOPK ČR bude směřovat do cenných porostů I. a II. zóny, kde se budeme snažit dohodnout na prodloužení obmýtl například u bukových porostů, doplnění většiny % MZD nad zákon a na ponechání maloplošných částí samovolnému vývoji. Cílem pro III. zónu CHKO je vytipovat porosty, u nichž bude dlouhodobě cíleně zlepšováno druhové složení tak, aby bylo dosaženo obdobného stavu lesních porostů, který je v současné II. zóně. Tyto porosty by měly vytvářet souvislejší územní celky a zaujímat cca 20 % CHKO.
- Opatřeními ke snížení rychlého odtoku vody z lesních porostů pomocí melioračních příkopů, jejich přerušování a podporou rozlivu do ploch podmáčených stanovišť, plošnou podporou vývoje porostů podmáčených smrčích na úkor porostů s převahou hospodářské produkce dřeva a zachováním segmentů starých lesů a jednotlivých stromů.
- Doplněním MZCHÚ na území bývalého Vojenského újezdu Brdy.

Co je již připraveno

Za účasti ministra životního prostředí Richarda Brabce a ministra obrany Martina Stropnického podepsali 15. ledna tohoto roku ředitel Agentury ochrany přírody a krajiny ČR František Pelc a ředitel státního podniku Vojenské lesy a statky Josef Vojáček rámcovou dohodu o vzájemné spolupráci. Zároveň byla podepsána i první realizační dohoda, která se týká značení vytipovaných stromů a mrtvých

Návrh cyklotras a tras pro pěší v bývalém VÚ Brdy a omezení vycházející z užívání území Armádou ČR.

dřeva jako habitatových objektů důležitých pro lesní ekosystémy. Právě v Brdech proběhne první pilotní projekt.

Práce s veřejností

Práci s veřejností považuje AOPK ČR za velmi významnou součást ochrany přírody. Proto bylo v období přípravy CHKO Brdy věnováno značné úsilí také přípravě konceptu práce s návštěvníky. Muselo být vzato v úvahu specifikum oblasti, ze kterého pro veřejnost plynou omezení vstupu z důvodů vojenského využívání a bezpečnosti. Prvními kroky směrem k návštěvníkům budou značení tras v terénu, vybavení nástupních míst orientačními mapami se základními informacemi o území, vytvoření základní

návštěvnícké infrastruktury (např. přístřešky, stojany na kola apod.) a vybudování minimálně tří naučných stezek. Vydává se základní brožurka o území, na kterou navážou další tiskové, informační a propagační materiály. Dále Správa CHKO navázala spolupráci s okolními muzei na přípravě expozic o CHKO Brdy. Byly zahájeny i první kroky k přípravě návštěvníckého střediska – Domu přírody v prostoru loveckého zámečku Tři Trubky.

Přístupnost území bývalého vojenského újezdu

Území vojenského újezdu bylo po dlouhá léta veřejnosti nepřístupné, ačkoliv v posledních letech byla část území přístupná alespoň

o víkendech. Zvědavost, proslulé houbařské žně či sběr borůvek a brusinek však do území přiváděli řadu návštěvníků, ať již legálně (Úřad vojenského újezdu vydal kolem 4 000 povolenek ke vstupu), nebo nelegálně. Ti, kteří respektovali zákaz vstupu, vzhlíželi ke vzniku CHKO jako k velké naději, že budou moci do brdských lesů volně chodit. A příchuť léta zakázaného ovoce vzbuzovala zvýšený zájem návštěvníků z celé republiky.

Vojenská historie území však zanechala i dědictví, které zcela volný pohyb osob znemožňuje. Rezortem ministerstva obrany byly v terénu označeny plochy, na které je zakázáno vstupovat. Dle přiložené mapy lze tyto plochy rozdělit do tří skupin: plochy úplně a trvale nepřístupné, plochy přístupné jen po vyznačených cestách (dopadové plochy Tok a Jordán) a plochy nepřístupné dočasně, a to nejdéle do konce roku 2017, kdy bude ukončena pyrotechnická očista území.

Vzhledem k uzavření prostoru do konce roku 2015, jehož důsledkem byl i nedostatek informací o území pro subjekty, které trasy běžně navrhují, AOPK ČR společně s Úřadem vojenského újezdu připravila návrh tras pro cyklisty a pěší turisty, jenž je také vyznačen v přiložené mapě. Návrh je předjednan s obcemi v návaznosti na CHKO Brdy a bude dle jejich požadavků ještě upřesněn. Rovněž byl předán Klubu českých turistů (KČT), který nyní zpřesňuje vedení jednotlivých turistických tras v návaznosti na síť turistických cest mimo CHKO Brdy. Po dokončení návrhu jej KČT předloží ke konečnému schválení obcím a vlastníkům cest a následně podá žádost o udělení souhlasu v souladu s bližšími ochrannými podmínkami CHKO Brdy. Pro zpracování konkrétních projektů a zajištění financování k provedení značení v terénu je limitující uvolnění cest v místech, kde je zákaz vstupu.

V Třemšínských Brdech je záměrem vybudování interaktivní naučné stezky na Třemšín, přičemž okolní obce by rády doplnily také síť stezek pro pěší o nově vzniklé cyklotrasy. Zároveň je zájem vybudovat v CHKO Brdy síť zimních běžeckých tras, hipotras a také trasy pro bikery.